

הי' אומרו (פסוק יב) למה יאמרו מצרים לאמר, מה שאמר לאמר הוא מיותר.

י"א. אומרו (פסוק יב) שוב מחרון אפך, דמשמע כבר חרה אפו, וקודם אמר (פסוק י) הניחה לי ויחר אפי בהם, גם (פסוק יא) למה יחרה אפך, כלם לשון עתיד נראה שעדיין לא חרה אפו.

י"ב. הכפל שאמר (פסוק יב) שוב מחרון אפך והנחם על הרעה, היינו השבת חרון אפו היינו ניחם על הרעה.

י"ג. אומרו (פסוק יד) אשר דבר לעשות לעמו מיותר, שיספיק אומרו וינחם ה' על הרעה, ומובן הוא שהיא אשר דבר.

הי"ד החזקה. מה שאמרו רבותינו ז"ל שנתנדה משה באותה שעה באומרו לך רד וכו', קשה מאד שבשלמא להורידו מגדולתו ניחא, שמלאכי אלהים עולים ויורדים בו, לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם, אבל נדוי למה.

א

אוצר החכמה

אמנם הנראה לי לישב פרשה זו, במה שאמרו רבותינו ז"ל כל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא, וכאן נאמר על הערב רב שהם שחתו והשחיתו לישראל ואמרו להם אלהיך ישראל, זהו שאמר אלהיך ולא אמר אלהינו, יען הם מדברים

ז. שמו"ר שם ב, אמרתי לזקן שלהם והנה מלאכי וכו', כן אמרתי לו כשיהיו בניך צדיקים הם מתרוממים וכו' וכן שלוחיהם מתעלים עמהם, וכשהם יורדים הם ושלוחיהם בירידה וכו'.
ח. במדב"ר כ כג.

ה. אומרו (שם) ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא, מה חדש לו עתה ממה שאמר קודם, ומה גם שלמעלה אמר נאצות גדולות (פסוק ח) סרו מהר וכו' עשו להם עגל וכו' וישתחוו לו כו', ועתה בא למעט עונם כי עם קשה עורף הוא.

ו. אומרו (פסוק ט) והנה, הוא מיותר, כי יאמר ראיתי את העם הזה כי עם קשה עורף הוא.

ז. אומרו (פסוק י) ועתה הניחה לי, מאי ועתה.

ח. אומרו לשון רבים (שם) ויחר אפי בהם ואכלם, ועד עתה אמר לשון יחיד (פסוק ט) עם קשה עורף הוא, ולא אמר הם, אם כן כה יאמר ויחר אפי בו וכו'.

ט. מה שאמר משה להקב"ה (פסוק יא) למה ה' יחרה אפך בעמך, אחר עשותם כל אשר שנא ה' עגל מסכה וישתחוו לו וכו'. ודרך רבותינו ז"ל ידועה^ב, שאמר לו אינו מתקנא אלא גבור בגבור^ג, גם אמרו רבותינו ז"ל מהיכן הוצאתם ממצרים מלאה גלולים, אם כן אתה גרמת להם, כמשל הבן שפתח לו אביו חנות של בשם בשוק של זנות וכו'. גם אפשר לומר במה שאמרו רבותינו ז"ל^ה שאמר משה לפני הקב"ה, כלום עברתי אני על הציווי, ואלי היה דברך אנכי ה' אלהיך וכו', לא אמרת בלשון רבים, זהו שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך, לי צוית לא להם. אכן לפי דרכנו יובן אומרו למה ה' וכו'.

ב. ע"י שמו"ר מג ז, תנחומא תשא כב.

ג. לשון רש"י כאן.

ד. שם.

ה. שם מז ט, מובא ברש"י יתרו כ ב.

ו. שמו"ר מב ג, תנחומא תשא כב, מובא ברש"י כאן פסוק ז.

אתם פתרים ולבבתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: (י) זכר לאברהם לצחק ול'ישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ויתרבר אלהם ארבה את זרעכם בכוכבי השמים וכל הארץ הוואת אשר אמרתי אמן לזרעכם ונחלי לעלם: (יז) וינחם יי על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:

עם בני ישראל ומפתים אותם ואומרים אלה אלהיך ישראל, אבל בני ישראל לא אמרו כלום, אלא חטאתם אשר עשו בתת נזמיהם לעשותו, גם שלא מיחו בידם בראותם עושין העגל לאלוה ולא במקום משה, כמו שאמרו (פסוק א) קום עשה לנו אלהים וכו' כי זה משה האיש וכו', אז היה להם למחות ולא מיחו לכן נענשו, ובהקדמה זו נבא לכוונת הפסוק.

גם אמרו רבותינו ז"ל^ט שהערב רב משה העלם מדעתו ולא נמלך בשכינה, ויש מרבותינו ז"ל^י שבפירוש אמר לו הב"ה שלא יעלם עמו שעתידין להשחית, והוא נהג במדת חסידות שלא לנעול דלת בפני גרים, לכן כשהשחיתו עלילותם נתנדה משה שמעשיו גרמו לו שקבלם, זהו שאמר לך רד כי שחת עמך לא עמי, אלא הערב רב שרצית לקרבם שלא מדעתי שחתו והשחיתו לעמי.

זהו שאמר אשר העלית ולא הוצאת, יען הערב רב לא היו משועבדים במצרים, ולא שייך בהו לשון הוצאה, אלא בישראל היוצאים מבית עבדים, לא כן הערב רב שאין יוצאים משיעבוד, אלא עולים ממצרים לארץ ישראל^י הגבוה מכל הארצות, כמו שאמר הכתוב (בראשית יג א) ויעל אברם ממצרים, גם (לעיל יב לח) וגם ערב רב עלה אתם, ולא אמר יצא אתם כמו שאמר (לעיל יד ח) ובני ישראל יוצאין ביד רמה, לכן בדברו בבני ישראל עצמן נאמר לשון יציאה אשר הוצאת מארץ מצרים, וכאן אמר אשר העלית על הערב רב, לכן נתן בהם סימן אשר העלית וכו', להורות שעל הערב רב הוא מדבר הנקרא עמך, גם אשר העלית ולא הוצאת, הם אשר שחתו

והשחיתו לעמי בני ישראל, שגם בני ישראל פקפקו בעגל בראותם מדבר ואומר אלה אלהיך ישראל, גם שתבנית שור אוכל עשב אפשר שהרהרו בלבם, לכן בדקן משה כסוטות^י שנאמר (פסוק כ) וישק את בני ישראל, אבל לא סרו מהר מן הדרך אשר צויתם כערב רב.

זהו שאמר עשו להם עגל וכו'. דייקא להם עשאוהו לא לבני ישראל היוצאים, וטעם עשותן להם לבדם הוא, יען הערב רב היו חוץ לענן, שקל וחומר הדברים אם שבט דן שהם זרע ישראל היה מאסף לכל המחנות, ואמרו רבותינו ז"ל^י שהיו חוץ לענן על שעתידין בניו לעשות פסל מיכה, גם עגלי ירבעם את האחד נתן בדן (מלכים-א יב כט), היה הענן פולטן לחוץ, כל שכן וקל וחומר הערב רב עצמן אשר לא מבני ישראל המה, והם עצמן יעשו עגל בחורב, שהיו חוץ לענן, לכן אמר (פסוק א) עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כיון שהענן הולך לפני מחנה ישראל לא לפנינו, כי זה משה האיש אשר העלנו והיה אדון לנו לא ידענו מה היה לו, ועד עתה הוא היה מקרבנו לעבודתו יתברך ומדבר על לבנו, ועתה קום עשה לנו אלהים, לנו דייקא לא לכם.

זהו שאמר כאן (פסוק ח) עשו להם, דוקא להם לא לבני ישראל, אלא אחר כך פיתו אותם ואמרו אלה אלהיך ישראל, זהו שאמר (שם) וישתחוו לו וכו', ואחר כך אמר ויאמרו אלה אלהיך ישראל, שהרי אחר ההשתחויה וזביחה החמורות, מה צריך לומר הקלה ויאמרו וכו', אמנם אדרבה החמורה היא זו ויאמרו אלה אלהיך ישראל, שעד עתה עשו להם עגל וכו', להם לבדם והם השתחוו לו

ט. שמור"ר מב ו.
י. שם.

יא. ע"ז מד ע"א, מובא ברש"י כאן פסוק כ.
יב. תנחומא תצא י.

שגלגל הוא שחוזר בעולם ובהשקיע הטלה עולה אחריו שור^{טו}, גם ראו פני שור במרכבה^{טו}, כל אלה חברו להאמין שהוא גרם להעלותם מארץ מצרים, והוא אמצעי בינם לבורא יתברך, וחפץ ה' בידו יצליח להמליך השור תחת הטלה אלהי מצרים. הרי הערב רב גרמא בניזקין להטעות את ישראל בטעות זה, לכן אמר למשה לך רד ונתנדה מפי הגבורה, יען הוא קבל הערב רב, גם לא נשמר לגנוז הטס ההוא כל יפול לב אדם עליו להשליכו לכור ויצא העגל הזה.

עתה בא האלהים לפייסו ואמר לו אמירה לשון רכה ותחנונים, לא דבור קשה כבתחלה, זהו שאמר ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא, ירצה, למעט טענה גדולה שיכול משה להשיב לפניו יתברך, הרי אין העגל זה יוצא מתחת ידי, הרי אמרת לי בחורב (לעיל ג ז) ראה ראיתי את עני עמי וכו', כמו שאמרו רבותינו ז"ל^א אמר לו הקב"ה אתה רואה ראה אחת ואני רואה שתי ראיות וכו', הרי משם ראית העם הזה שעתידין לעשות העגל ועל מנת כן הוצאתם ממצרים, אם כן למה ה' יחרה אפך בעמך, גם עלי תעבור ועמך להורידני מגדולתי.

לֹא אמר ראיתי את העם הזה וכו'. ירצה, אמת שראיתי את העם הזה שעתידין לעשות העגל, אכן עתה נתחדש והנה עם קשה עורף הוא, כל העם מקצה לא הערב רב לבד, ומה שראיתי היה העם הזה דוקא הערב רב, לא הוא עם בני ישראל, זה נתחדש עתה, זהו שאמר והנה, ירצה, ועתה עם קשה עורף הוא כלם.

ויזבחו לו לא בני ישראל, אבל עוד רעה גדולה לפתות את בני ישראל ויאמרו אלה אלהיך ישראל זו קשה מכלם.

וְלֹכֵן שינה כאן הסדר ממה שאמר ביום עשותם העגל, ששם נאמר האמירה מיד שאמרו אלה אלהיך ישראל (פסוק ד), וביום המחרת השתחוו לו ויזבחו לו (פסוק ו). יען גם אם האמירה קדמה להשתחויה וזכיחה, אמר האמירה לבסוף שהוא היותר חמור, שהרעו לעשות לפתות לעמי בני ישראל, וזה קשה לי מהכל, שמה איכפת לי אם הערב יעבד ע"א, אלא על בני ועל פעל ידי. לכן נתנדה משה מפי הגבורה, שהוא היה גרמא בניזקין להעלותם.

והנה הערב רב דקדקו לומר אשר העלון וכו', ולפי דרכנו זה היה לו לומר אשר הוציאך, שעם היוצאים מבית עבדים היו מדברים. אכן דבר גדול דברו, שהטס של זהב שכתב משה עלה שור להעלות את יוסף, השליכו לכור ועלה שור ויצא העגל הזה^ב. אם כן אמרו להם אלה אלהיך ישראל אשר העלון, ירצה, גם אם כבר יצאת ממצרים ואמר פרעה לבני ישראל הרי אתם בני חורין^ד, לא היית יכול להעלות משם, על דבר שבועת אלהים שהשביע יוסף את אחיו והעליתם את עצמותי (לעיל יג יט), ועל ידי טס זה שעשינו בו העגל עלה יוסף הנקרא שור, אם כן העגל זה העלון שאם לא כן לא עלית.

אִז נכנס טינא בלב בני ישראל לומר יש בו ממש רגלים לדבר, ועלה בלבם שזהו מזל שור העולה אחר מזל הטלה אלהי מצרים,

יג. תנחומא תשא יט.

יד. ילקוט בא יב רמז רח, שוח"ט תהלים קיג.

טו. עקידת יצחק שער נג, ועי' לעיל פ' שמות דף לג הערה

מד.

טז. שמור"ר ג ב, עי' לעיל דף כט בד"ה ואני.

יז. שם, עי' לעיל דף כט שם.